

IJJAS ANTAL:

KÜLVÁROSI ÉJSZAKA (1931)

REGÉNY

VII.

A kisleány néz kedvesen és sejtelmesen, ajka nedves; az apja most nincsen idehaza, a konyhát és a kiszolgálást anyja látja el. A hervadó, csinos, barnabőrű asszony — arca kispolgári módon nagy és formátlan aranyfüggők keretébe fogva — félenken pillantgat ránk. Néha odajön az asztalunkhoz és figyelmesen hallgatja meg, amit magyarázok. Ő megérti és látom, szeretné a lányába is átönteni. De az nyugtalanul izeg-mozog, szeretne bemenni a szobájába, megengedjük, jó, de siessen vissza. Eltűnik és három perc múlva valóban itt van, de furcsa változással. A gyermekesen üde és finoman lágy arcbőr most érettséget lehellő — a bársonyosan hamvassá felrakott krémtől és pudertől, — az ajka vörösebb egy árnyalattal; a város és a film civilizációjának egy koraérett kis szörnyetege ül velem a kávémérés márványasztalánál és megkérdezi: tetszem? — Tizenkét éves és ezt kérdezi, vékony csontjai remegnek a nevetéstől; az amerikai film ezüsttragyogású glóriája gyúl fel körülötte, amerikai bakfisarc körülöveze a puder száraz és forró illatától.

(Azóta tíz év múlt el, de emlékezetemben még most is nevetve és feledhetetlenül tündökölnek ezek a gyermeklányszemek. Nemrégiben autóbuszon utaztam és láttam őt, mostmár huszonkétéves, elegáns, vékony, szürkeszemű lány, a pillantása fáradt és édes, és az arca — azt az ösztönét azóta is megtartotta — csodálatosan ápolt. Egész lényéből ugyanaz a könnyű és száraz illat áradt, ami gyermeklány korából. Ő ismert meg és odajött hozzám; megtudtam, hogy egy-két évvel később gyermekszínésznő lett, ma pedig egyik kisebb színháznál játszik. Neve még nincs. — „De írhatna rólam!” — mondta. Ime: írtam.)

De meg kell írnom azt is, mi itt a szerelem, ezekben az apró, homályos, öntudatlan szívekben. Eppen olyan titok, mint bárhol a világon. Ez az előző télen, 1930 telén történt velem, Budapest egyik nagy elővárosában. A másik kislány ott lakott, ahol én, ugyanabban a házban; ezekben az elővárosok nagy proletárutcáiban úgy épülnek a házak, egy-egy udvar kétoldalán sorakoznak egymás mellett és egymással szemben a földszintes lakások.

Úgy vetődtem ide is akkor, mint valami hajótörés után, a véletlennek egy egészen bizonytalan és szinte valószínűtlen fonalán, egy asztalos özvegyénél voltam ágyrajáró egy

faluból ideszármazott sárgaarú, apró, fekete, öregasszony-nál, aki belőlünk élt, a három ágyrajárból és kosztosából. Rajtam kívül még egy sovány, tizenhétéves, torzarcú és valami állatra emlékeztetően hegyesfülű asztalosinas lakott ott, most már csak a keresztnévére emlékszem, Isten tudja, hogyan jutott ehhez a fantasztikus névhez, Kamillónak hívták. A másik egy negyven éven jóval felüli, de gondolom, hogy az ötven évet is megközelített teremtés volt, ahogy foglalkozását nevezte „kávészakácsnő”, Pest valamelyik kültelki nagykávéházában. Reggel ötkor kelt, hogy hatra már beérjen munkahelyére és este hatkor váltották csak fel. Mindössze heti három pengőt fizetett. A munkahelyére úgy gyalogolt be az akkori irtózatos tél minden hajnalán és gyalog is jött haza az éjszaka kezdetén, ott evett, ahol alkalmazva volt és irtózatos, de teljesen érthető fősvénységgel tett félre heti tizenkét pengőt. Az álom, ami előtte lebegett, nem volt más, mint hogy majd ő is vesz bútort, vesz ki valami ilyen olcsóbéru lakást és ágyrajárokat tart. Úgy tudom, asszony volt, akít a férje kifosztott mindenéből, azután elhagyta; ő maga még kétszer-háromszor összeállt egy-egy férfivel, de mindig egyik kifosztotta és elhagyta. Most is láttam kemény, dühös és keserű pillantását, ahogy maga elé mered csontos, száraz és félőrült arcával, összefagyott vonásai lassan felengednek a nagy pléhtűzhely melegétől esténként a konyhában a zsámolyon, ahol az ülőhelye van, amíg bennünket néz, akik vacsorázunk. A beszédében minduntalan visszatért ez a szó „kategória” szakadatlanul használta minden mondatában. Ő nem tartozik ebbe vagy abba a „kategóriába” vagy a főnöke ilyen és olyan „kategóriába” tartozik. Még a nagy lakóudvar gyermekrajai is „kategóriának” hívták szegényt.

Ezek között, akik az udvaron nyüzsgöttek, már az első napokban feltűnt egy tiszta és gondozott fehérarcú, szelid és félénkpillantású vékony tizennégy-tizenöt éves lány; elől az udvar bejáratánál laktak egy az utcára nyíló legnagyobb lakásban, egy kétszobásban; apja művezető volt, az itteni viszonyok szerint valóságos Krózus, hetenként 45—50 pengőt kereső szervezett munkás, a szakegyletben valamiféle vezetőember, egyike a mozgalom legjobb típusainak. Két-háromszázkötetes könyvtára volt a szociálista irodalom legjava műveiből, majdnem az egész elméleti irodalom, még németül is. Én az ittöltött hónapok alatt az ő könyveiből ismerkedtem meg a szocializmussal és őbenne azzal a munkástípussal, akiben szellem, erkölcs, aszkézis és életforma a szociáldemokrácia. Ő maga is, lakosai is, a felesége körül nyüzsgő öt-hat gyermek: előnyösen ütöttek ki a gondozatlanságból, rongyból és szennyből, ami itt eláradt.

... Én egy öreg írógépet béreltem akkor és azon kalapáltam egész nap, novellákat írtam, cikkeket, amik közül hetenként megjelent legalább egy-kettő és a honoráriumot is azonnal megkaptam értük. Heti tizenhat pengőt fizettem F. néninek teljes ellátásért. Hetenként kétszer-háromszor be-

mentem és visszajöttem, mindig pénzzel, a magam helyzete szerint az ottani viszonyokhoz képest én is Krózus voltam, aki egész nap ír vagy olvas és aránylag kényelmesen keres.

Az udvarban lakó egész szomszédság respektált érte, tanácsokat kértek mindenféle ügyekben, leveleket és kártyákat írtam nekik szívességből, így kerültem össze velük is, rájártam a könyveire, néha ott vacsoráztam náluk, mert mégiscsak „újságíró” voltam és a levegőben akkor kavargtak azok a nagy mozgalmi kezdeményezések, melyek elszigetelt munkásmozgalomból a magyar értelmiség és a magyar parasztság mozgalmaivá kívánták tenni a szociáldemokráciát.

Akkor a „szakma” a szakegyleteinek valamiféle jubiláris gyűlése volt a vasmunkások Magdolna-utcai székházában és én is bementem egyszer velük. Most hogy tíz azóta eltelt év tanúbizonyosság arra, mennyire hűséges és alázatos munkása tudtam lenni az Egyház művének itt a földön, most tíz év mulva: be merem vallani milyen rettenetes és kegyetlen megpróbáltatás volt.

Ott ültem az óriási terem karzatán, az egyesületi zászlók dús lobogói között, alant a zsufolt terem és a dobogó és egyleti vezetőség a szónokok és a színpad háttérében Marx óriási képe, amint hajának, bajuszának és szakállának egybeomló tekercei közül figyelt a teremre, egyik medencéjére annak a mozgalomnak, amelyet keltett és amely a legnagyobb nemzetközi hatalomként jelentkezett akkor az egész világon. Ismertem jól Marx egész életét, akkor közelgett ötvenedik éve, hogy meghalt, nyomorban, gögben és mániában, miután a Britt Múzeum nagy olvasótermében a gázlámpák szeszélyének ugráló lepkelángjai alatt olvasva és írva összeállította művét s felesége, a hajdani szép és édes német bárókisasszony, nyomorban és rákban halt meg karjai között a Kensington-Road egyik rideg, sötét, kedélytelen bérlakásában. Ismertem a német tudományos szocializmust, a pártharcokkal dúló franciáét, a makacs és monumentális angol mozgalmat, telve az angolság mérhetetlen göggyével, lassúságával és rettenetes szívósságával, az amerikai, amely a newyorki ghetto utcáitól San Franciscóig ér s déli határain a lángoló, tarka, már spanyol mexicói marxizmussal áll vad rokonszenvenben. Ekkor ezekben az években forrtak a hindu, kínai marxista mozgalmak és ott volt a mérhetetlen és titokzatos Oroszország, Lenin új munkaalkotmánya, az első tervgazdálkodás évsorozata, dömpingjével és propagandájával az egész világnak minden társadalmában a harmadik internacionálé székházából kiágazó szervezési és mozgalmi alagúttakkal, ott volt az előkelő és kényes belga, holland és skandináv szocializmus, mindenütt kormányon, alant pedig dübörgött és viharzott a terem tapstól és szónoklatoktól, a karzatokról aláhajló lobogók megmegremegtek a vihartól és a szenvedélyektől. „Az én országom és a ti világotok: *evilágból valók!*” — üzenete feléjük evangéliumának alaptételét az a komor, magányos és szenvedélyes prófétaarc a képről, a színpad

hátterében, szakállának gyűrűs tekercei közül, a szónokok pedig azt a nemzetet emlegették, amelyhez még ebben a nemzetközi keretbe is tartoztak és amely iránt én magam is akkor voltam eltelőben azzal a forró szenvedéllyel, amit semmimáshoz e világon nem lehetett hasonlítani. Talán éppen csak egyedül a szerelemhez. Ők pedig azokat a munkáslakásokat emlegették, amelyeket ismertem, e nyomortanyákat, amelyek a nélkülözés, fájdalom és megalázottság gyűrűjeként övezték Pestet, a magyar falvakat, amelyek lámpavilág nélkül húzódtak meg körülöttünk köröskörül a sötét éjszakában, azt a leromlott középosztályt, amelynek egyik magányos szilánkjaként egy szétesett családból magam is idehullottam, azt a nemzedéket, a húsz és harminc közöttieket, akiknek akkor pályaválasztás helyett tulajdonképpen az öngyilkosság módjai között kellett volna választani, a terem zengett és harsogott a dactól és a tapstól és attól a feszültségtől, amely összekapcsolta egy a földgömböt átjáró világáramlat erejének villogó és parancsoló hálózatával és a karomon, ott a szék karfáján, nyugtalanságában belémkarolva, mert éppen akkor haladt fel apja beszélni a dobogóra és először látta őt ilyen alkalommal, ott feküdt egy leánykar.

Egyedül ő jött el a családból, kiöltözve szépen, valamiféle vékony fehér ruhában, mert úgy volt, hogy az ünnepi ülés után tánc is lesz és úgy volt, valahogyan az egész helyzetben, hogy én is táncolok vele. És egy évtized messzeségén át még most is mázsányi súllyal ér a karomhoz a pehelykönnyű lánykar, egy gyermeklány karja, amint hozzásimult, valami olcsó és könnyű kölnivíz tiszta illatával. Az, amit érzett, akkor már hetek óta eltitkolhatatlanul benne volt minden pillantásában, mozdulatában. Korai és forró érzés átjárva karcosú, könnyű csontjait keze ujjainak hegyétől lábujjainak hegyéig. Délelőttönként, amikor F. néni kiment a piacra, mert sülttököt árult, ő azzal az ürüggyel, hogy míg én dolgozom, gondolozza a konyha pléhtűzhelyén a széntűzet (valóban gondolozni kellett, mert a kispesti nagy szeméttelép „guberálótól” fillérékért vett porszén volt), künn ült a konyhában és hallgatta az írógép meg-megálló szaggatott kattogását vagy miközben felkeltem, hallgatta fel- és alájáró lépteimet a szoba nyitott ajtaján át — ő pedig kötött azon a faszamolyon ülve, amin esténként a csalódásaiba és fősvénységeibe félig beleőrült asszony szokta ontani mondataiban az általa smert egyetlen idegen szót, a „kategóriát”, — de most itt ült mellettem karjával és egész életével mellémsimulva, máris asszonyian finom ösztöneivel megvárva a más környezetet és más pillanatot ahhoz, hogy amit érez, most már ne csak öntudatlanul, hanem nyíltan is bevallja. Egy élet volt ez, bekapcsolódva a világ erői, jó és rossz vonzásai közé, egy élet és egy élő ember, ez a fiatal lány s szívének verését dúsan és a vér forró hullásával járta át a szerelem.

Mit gondolhatott a mozdulatlan arról, amely ott ült és hallgatott mellette? Én akkor vettem pontosan számot ma-

gamban a társadalmi erők természetével, tettem mérlegre mindazokat a mozgalmakat, amelyek akkor indultak különböző évtájakról a marxizmus ellenében, valamennyien annak dogmatikai tévedéseit és ellentmondásait téve mérlegre, értelmi alapon cáfolva értelmi állításait, — ah, valamennyien mennyire csak az *értelmét* próbálva kiszakítani az itt élő embereknek a maguk itteni meggyőződtségeiből és meggyőződöttségeiből, holott itt *nemcsak* az értelmiről van szó: az élet bizonytalanságától, amelyben élnek és velük együtt életem akkor én is, arról, hogy a legeslegjobb eset, ha az embernek élete csak néhány hétre van előre biztosítva, a csikos vörös és kék ágyhuzatokról, amelyek olyan áporodottan gőzölögnek reggelente, amikor kikelünk közülük, a nagyvárosi reggel koromfekete hajnalával, amely tele van munkahelyükre gyalog vagy akár álmosan vörösfényű villamosokra indulókkal, a fillérre kimért órabérről, amely vaskapcsokkal fog át ezer és ezer életet, szerelmes leánykarról, amelyek sokszor vaskapocsnál is erősebben tudnak kötözni, családról és gyermekekről, akik vannak, az erőkről, amellyel fölébe kell kerekedni a körülményeknek vagy legalább is kellene és ami van vagy nincs: egyszóval az élet teljességéről van szó. Ide csak olyan mozgalom hatolhat, amely magához tudja fűzni az élet teljességét is és gyárak transzmissziós szijaitól az otthonokig ér és amely nemcsak az agyvelőt akarja, de a szíveket és az ereket is, nemcsak egy elvont „társadalmi rendet” akar átjárni, hanem ezeket a leánykarokat is...

... Ezeket a karokat nyujtotta felém odalenn a tánchoz, odanyujtotta karcsú karjait és karcsú derekát, Marx arcképe alatt és szakegyleti zászlók alatt, a táncnak körülötte áradó hőmpölygésében, a zene sírásában és nevetésében, nem mondott semmit, csak a zene aranyporának tündöklő havazása szólt — lehet-e szebb, lehet-e több és lehet-e finomabb akár egy hercegnő szerelme?

Tettem vele néhány ügyetlen mozdulatot, nem tudtam táncolni és most sem tudok, de ez akkor sem volt fontos, annyira zsufolt volt a terem, hogy szó sem lehetett másról, mint bizonytalan lépegetésről s ő jött velem oly tündér lebenékenyen, mint egy galamb, félig csukott pillái mögött azzal a titokzatos sugárzással, amely ködös és homályos volt mint a holdfény és mint a szerelem.

(Folytatása következik.)

Ijjas Antal